CLASSIC INTERTEXTUALITY VS. RIZOMATIC GENOTEXTUAL PHENOMENA

Igor URSENCO
"Petru Maior" University of Târgu-Mureş

Abstract: The following paper proposes to bring additional evidence concerning hipertextual national/planetary awareness, beyond any alleged preexistent fixed cultural body as al intertextual corpus. However, as persuaded below there is a huge non-genetical component of the worlwide literary process. Accordingly, the Transgenerational Romanian Poetics may reveal unespectedly a rhizomatic nature yet to be discovered

Keywords: Intertextual Paradigm, Genotext, Rizoma, Trautonium, Raster, Transgenerational Romanian Poetics

Se vorbește încă suficient de mult despre valențele grilei intertextuale ca o predestinare exclusiv mnemotică, în care opțiunile tehnicii scrierii și interpretării sunt puse în directă relație cu cele ale capriciului estetic selectiv. De altfel, în cartea sa dedicată intertextului eminescian romantic, Marina Mureșanu Ionescu susține chiar valabilitatea construirii unui „dicționar de coincidențe", menit să contabilizeze fenomenele de „inspirație coincidentă" a poeților „care nu s-au cunoscut și nici influențat"[1]. În timp ce similitudinea „situațiilor"[2] dintre Eminescu și Nerval este redusă la asocierea frecventă a însingurării cu „întunecarea" și „disperarea", motivul „penei rupte" sau intuiția anticipativă a pierderii lucidității, ni se pare util să invocăm o experiență inedită legată de așa-zisele concordanțe literare[3] sau invariante[4] care urmăresc reconstituirea nucleelor semantice fără a fi în mod necesar fidele *hipogramei* riffateriene[5]. Doar − că spre deosebire de registrele metatextuale consacrate − *rizoma*[6] înțeleasă ca principiu heterogenic (opus celor „evoluționist, ierarhic, structural, dihotomic" etc.) asigură multiplicitatea conexiunilor lexicale în gândirea umană nonlineară.

Studiul de față își propune să aducă evidențe suplimentare privind presupusa conștiința hipertextuală planetară pe care o anticipa sistematic filosoful român Constantin Noica: „în bună parte totuşi cultura noastră e de tip matematic şi tipul acesta se opune culturii de tip istoric. Ni se pare, aşadar, că surprindem acest dualism: geometrie-istorie, a cărui polemică, transpusă pe planul culturii, e opoziţia celor două tipuri de cultură"[7]. Și dacă, în mare parte, „idealul culturii noastre e unificaţia"[8], se pare că anume conceptul de intertextualitate asigură firesc „trecerea de la local la universal, saltul sufletesc de la locul unic la locul comun. Marile locuri comune ale spiritului"[9].

---

[1] Marina Mureșanu Ionescu, Eminescu și intertextul romantic, Iași, Editura Junimea, 1990, p. 270-271
[2] Deci nu a motivelor și temelor comune
[3] Solomon Marcus, Invenție și descoperire, București, Cartea Românească, 1989, p.120
[4] А.К. Жолковский., Инварианты Пушкина, http://philologos.narod.ru/classics/zholk2.htm
[5]Johanne Prud'homme and Nelson Guilbert, Text Derivation, http://www.signosemio.com/riffaterre/text-derivation.asp
[6] Gilles Deleuze și Félix Guattari, Capitalism și schizofrenie (II). Mii de platorui, București, Editura Art, 2013
[7] Constantin Noica, Despre culturile de tip geometric / Mathesis sau bucuriile simple, București, Editura Humanitas, 1992, p. 7
[8] Ibidem, p. 8
[9] Ididem, p. 14

BDD-A22037 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:36 UTC)

Poate că, dincolo de micile ezitări de acceptare unanimă a fondului său general-uman, *paradigma intertextuală* (dialogismul intrinsec al „cuvântului străin" propus de Mihail Bahtin, în varianta sa originară, ca «чужое слово») este chiar materializarea consensului multrâvnit dintre cultura de tip geometrică („oamenii care au o singură lume comună" sau „participă la aceeași realitate") și cea de tip istorică („fiecare cu lumea sa personală", „o realitate autentică" strict individuală)[10] la care se referea anticul Heraclit și luministul Goethe: „acum literatura naţională puţin ce înseamnă, la rând stă să vină epoca literaturii lumii"[11].

De exemplu, în poemul său **Triunghiul Ocniţei** poetul basarabean șaizecist Victor Teleucă venea cu o replică intertextuală limpezită de obscuritatea de cancan a binecunoscutului fenomen al *Triunghiului Bermudelor*[12]:

„Când ninge,
oamenii parcă se coboară din nori,
ori parcă ies din fântâni,
prin care se-ntorc dintr-o lume de basme
cu câte o căldare de apă albastră acasă (...)
Din Triunghiul Ocniţei niciodată nu ieşi.
În Triunghiul Ocniţei niciodată nu mori".

În acest context, ultimile două versuri intră într-un soi de dialog imposibil peste ani − dar cu realitate estetică imposibil de negat − cu textul **Ieudul fără ieşire (I)** semnat de nouăzeciștul maramureșean Ioan Es. Pop:

„La ieudul fără ieşire şi noi am, şi noi am fost cândva (...),
ci tu fii cu luare aminte: dacă aluneci acolo
nici o hartă n-are să-ţi mai fie de folos
zadarnic te vei zbate să afli ieşirea intrarea ieşirea
zadarnic vei zori să rupi linţoliul spaţiului
în care-ai lunecat. dincolo n-o să dai decât
de urma piciorului tău de dincoace.
fără margini este ieudul şi fără ieşire.
nici o geografie n-a reuşit încă să-l aproximeze".

Raportate la binecunoscuta dihotomie între teologia *afirmativă* și *negativă*, aceste două poetici − catafatică *versus* apofatică – despărțite ani buni de sârma ghimpată și ideologii politice diferite, vin să ilustreze perfect observația din eseul mandelștamian „Dimineața akmeizmului", conform căreia „semnificaţia cuvântului de departe nu reprezintă propria sa traducere"[13]. Preluând din opera lui Dante Alighieri noțiunea de „timp" înțeles ca „act

[10] Mircea Eliade, Meșterul Manole (Studii de etnologie și mitologie. Antologie), Selecție de texte și note de Magda Ursache și Petru Ursache, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2007, p. 292-294

[11] Иоганн Эккерман, Разговоры с Гете в последние годы его жизни, Москва, Художественная литература, 1981, с. 219

[12] Este vorba despre zona atlantică localizată geometric între Insulele Bermude, Porto Rico și Fort Lauderdale (Florida). În această regiune, cunoscută și sub numele de „Triunghiul Diavolului", se întâmplă foarte des fenomene paranormale, cum ar fi: dispariții de vase și aparate de zbor, activități neobișnuite în care legile fizicii sunt date peste cap, puse inclusiv pe seama ființelor extraterestre.

[13] О. Мандельштам, Утро акмеизма, http://web.stanford.edu/class/slavic272/materials/declarations/mandelstam_utro1913.pdf

BDD-A22037 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:36 UTC)

sincronic", poetul evreu de expresie rusă merge mai departe pentru a afirma că „poezia nu este parte a naturii, − fie și cea mai bună, selectată metodic − ci cu o uimitoare *autonomie* se strămută într-un câmp de acțiune nou, extradimensional"[14].

Așa cum e lesne de observat, cele două poeme semnate de poeți români absolut diferiți ca factură și tipologie umană[15] − și care nu par să fi avut șansa de a se fi cunoscut reciproc nici măcar din lecturi sporadice − ilustrează foarte bine mecanismul genotextului kristevian ca proces cultural metameric [16]. Vom considera acest fenomen drept *trautonium*[17]ontologic *divergent*, fiind pe deplin conștienți că „se poate întâmpla ca același vers să apară la doi poeți diferiți, nu însă și între un poem"[18]. Așa cum este cazul altui exemplu de *trautonium*, de data aceasta *convergent*. Să luăm cazul celor două texte confruntate maia jos.

Arcadie Suceveanu, ***Miracolul zilei de miercuri***:

Las să-mi năvălească-n odaie
numai lucruri banale,
lucruri umilite, uitate,
lipsite de glorie
cu fața mâncată de sodă,
mirosinde-a siloz şi a hamuri.
− Veniţi, veniţi
să vă scot din nou în lumină,
să vă încarc, pe rând
cu electricitatea iluziei
să vă potolesc foamea
de transcedental
şi aventură!

Într-o genotextualizare contrapunctică cu poemul de mai sus, textul poetului clujean Ion Mureșan cunoscut sub numele de **Constituirea realului prin uitare** devine complementaritatea sa estetică virtuală:

Tot ceea ce am uitat, molozul, zgura, resturile
constituie într-adevăr realitatea.
Lucrurile și faptele pe care dinții nu le-au putut roade,
cuțitele nu le-au putut înjumătăți, din aceste
produse ale uitării
pe care ghearele obosite le scot mereu din baia
de acid a memoriei

---

[14] О. Мандельштам, Разговор о Данте, http://rvb.ru/mandelstam/slovo_i_kultura/01text/01text/13.htm

[15] Am beneficiat de șansa istorică de a-i cunoaște pe ambii

[16] Proces de divizare celulară repetată a corpului unor organisme non-umane; metodă de reproducere asexuată prin strobilație (segmentare corporală trasnversală spontană)

[17]Trautónium (germ.) – instrument electronic care redă din punct de vedere electroacustic (semi)tonurile instrumentelor musicale cunoscute, dar produce și sunete străine acestora

[18] Solomon Marcus, Invenție și descoperire, Cartea Românească, 1989, p.12

BDD-A22037 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:36 UTC)

și le aruncă cu scârbă afară, numai din acestea
se poate constitui o lume nouă...

În altă ordine de idei, e de remarcat că referințele din finalul poemului lui Ion Mureșan („trupul meu îmbătrânit într-o neagră dantelă îl înfășor / și uitându-l pe vecie, îl renasc") trimit intertextual la eminesciana **Odă în metru antic** („Nu credeam să-nvăț a muri vrodată; / Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi"), în timp ce la Arcadie Suceveanu avestea se revendică din pretextul poeticii lui Blaga. Probabil așa se explică că „de câte ori un scriitor autentic încearcă să revoluționeze literatura epocii sale, ajunsă, prin cristalizarea epigonilor, la un punct mort al vieții și al creației artistice, acest novator nu face, de fapt, decât să revină de la o tradiție vie, să deblocheze firul apei de sloiurile de gheață care, aglomerându-se, îi opresc mersul înainte și să reia, împins de toată puterea râului, însuși marele drum al înaintașilor, sporindu-l cu aportul unor afluenți noi"[19].

Această anticipare perfect valabilă a poetului Ion Pillat din eseul său culturologic ne permite să observăm cum se autodisemineză în toată larghețea sa disponibilă din punct de vedere estetic – trecând cronologic prin *Premodernism* > *Avangardism* > *Neomodernism* > *Neoexpresionism* > *Neopostmodernism* − discursul poetic românesc în varii cronotopuri culturale sincronice.

Odată cu observația de rigoare am ajuns la o altă tipologie rizomatică din categoria fenomenului genotextual. Propunem așadar să fie numit *raster*[20] ontologic fiecare exemplu de metamerism cultural care păstrează și semnificația de „nomadism" semantic, exact ca în alt eseu notoriu al aceluiași Mandelștam, „Cuvântul și cultura": „Oare obiectul este proprietarul cuvântului? Cuvântul este chiar Psyche. Cuvântul viu nu reprezintă un obiect, dar își alege în mod liber, ca și pentru locuință, o anume semnificație, o anume corporalitate, un corp confortabil. Iar în jurul lucrurilor cuvântul hălăduiește liber, precum sufletul în jurul unui corp abandonat dar pe care nu pregetă să îl uite"[21].

În cele ce urmează ne vom putea convinge cum, în calitate de agenți ai unei formațiuni metamerice transgenerații oniste, apar poeți adesea incompatibili ca ideologie estetică și formule poetice: *Tudor Arghezi* > *Ilarie Voronca* > *Grigore Vieru* > *Mircea Dinescu* > *Arcadie Suceveanu* > *Ioan Es. Pop* > *Adrian Suciu* > *Claudiu Komartin* > *Dan Ciupureanu* > *Ion Buzu.*

Tudor Arghezi, Har

„Îmbrăcați în straie de iască / Sunt gata cartofii să nască. / S-au pregătit o iarnă, de soroc, / Cu cârtițele launloc, / Cu întunericul, cu coropijnița și râmele, / Și din toate fărâmele / Au rămas grei ca mâțele, / Umflându-li-se țâțele. / Auzi ? / Cartofii sânt lehuzi. / Ascultă, harul a trecut prin ei / Virginal, candid și holtei. / Dumnezeiește. / Cel-de-Sus și din veac binevoiește / Să-și scoboare sfintele scule / Până la tubercule. / Și pentru negul cartofilor cald / Face descântece, ca pentru zmarald. / Într-o noapte / Li s-au umplut straiele cu lapte / Ca să-și hrănească un pui / în fiecare vârf de cucui"

[19] Ion Pillat, Spre un nou clasicism german: Stefan George și Hugo Fon Hofmannsthal / Portrete lirice, București, Editura pentru literatură universală, 1969, p. 299

[20] Ráster (germ.) – ▪ (în tipografie) placă din sticlă cu o rețea fină de linii, compuse din puncte; ▪ (în muzică) instrument pentru liniat portative, permițând trasarea simultană a mai multor linii paralele; ▪ (în televiziune) ansamblul liniilor din puncte de lumină în care este descompusă o imagine

[21] О. Мандельштам , Слово и культура, http://rvb.ru/mandelstam/slovo_i_kultura/01text/01text/02.htm

BDD-A22037 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:36 UTC)

Ilarie Voronca, * închini un imn cartofului** (fragment nr. 5 din poemul epic „Ulise")

„(…) vreau să am limpezimea tăcerea ta / fruct al ţărânei asemeni cu ţărâna / din pântecul întunericului nu ne uita / întăreşte-ne cu uleiul nopţilor mâna // tu ştii subterane abecedare / te-au hrănit dumnezeu şi ploile / virtuţile ţi le tragi din pământ ca din staul oile / cerurile te primesc în orice căldare // cartof icoana umilinţii a răbdării / tu te mulţumeşti cu puţin şi ne dai tot / iată şi triunghiul zborului în metalul înserării / cerul atârnă ca limba câinilor de un cot // cartof ca mâinile plugarului aspre / cu răcoare de tunel de după-amiază / tu eşti al gliei glas pre / tine ochiul îngerilor fără haraci te veghează // tu îţi lipeşti urechea de pământ / lingi zgomotele măruntaiele toate / atâtea vrăji ca etichete de drogherie în tine sunt / tu eşti un pahar cu vitalitate // îmi place coaja miezul tău umezindu-se / cum îţi faci loc cu umerii ca să creşti / te aştept te ascult şi bătăi de inimă ivindu-se / în negreală şi noroiul tău culori cereşti // strângi şi apoi ne dai pe limbă amidon / tu primeşti binecuvântarea vântului / norii îţi clădesc pe sub zare un tron / şi numai poetul ştie că tu eşti câinele pământului (…)"

Grigore Vieru, Întregul cer

„Ferice de tine, cartofule,− / de-ntregul pământ / eşti îmbrăţişat! (...) // Rămâ-ne-va cerul / întreg, / ca să fim fericiți, / aproape ca tine, / cartofule, / ca tine, roşule măr!"

Arcadie Suceveanu, Litanie

„Duminica bulbii bisericii cresc înspre cer / în fertile litanii / iar la rădăcina cartofului fată cârtița"

Mircea Dinescu, Cântec în aşteptarea recoltei

„(...) şi fiindcă s-au cam terminat cartofii / plantăm calugării şi filosofii (...) / cartoful putred zvârlit pe maidan / scoate şi el puțica lui verde / ca un semn de democrație a naturii (...)"

Mircea Dinescu, Evadatul

„(...) vezi peste tot doar pepeni vărgati şi ploi lampante / pârâu-n uniformă cartofii în tranşei / parcă s-ar stinge galeş elveția din plante / nimic nu e neutru deci totul e cu ei (...)"

Mircea Dinescu, Încurajarea morţilor

„(...) Lăsaţi-mi totuşi şansa să cânt din disperare / pe câmpul de bătaie rămân coji de cartofi/ eroilor sub ploaie li s-au promis pantofi / să uite c-au avut cândva picioare (...)"

Mircea Dinescu, Exil

„Au inflorit cartofii in Marmația / şi voi tocmai acum plecați spre sud / când ceru-i aiurit şi descusut / când se confundă bocetul cu nația ? // Veți inventa durerea ca o țară / poate veți da peste-un mormânt mai cald... / Scobim scobim cartofii de smarald, / săracii mei cartofi de piatra rară (...)"

BDD-A22037 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:36 UTC)

Ioan Es. Pop, ***cînd eram mic, visam să fiu şi mai mic

„cînd eram mic, visam să fiu şi mai mic./ mai mic decît masa, mai mic decît scaunul,/ mai mic decît cizmele mari ale tatălui./ cît un cartof, atîta mă visam./ pentru că primăvara pe cartofi îi puneau în pămînt şi gata,/ pînă toamna nu-i mai necăjeau.// mă visam în cuib, printre ei,/ dormind cu dulceaţă-n întuneric,/ întorcîndu-mă pe-o parte şi pe alta vara/ iar apoi căzînd din nou în somn.// şi toamna să mă trezesc tot nedormit / şi tot nespălat ca fraţii mei/ şi cînd să dea cu sapa-n noi, să sar deasupra/ şi să le strig: nu mai săpaţi, nu mai săpaţi,/ căci vin acasă de bunăvoie,/ dacă-n primăvară mă puneţi la loc,// şi primăvara să fiu primul pe care/ îl aruncă înapoi în cuib/ şi tot aşa, să rămîn să dorm mereu,/ din cuib în pivniţă şi din pivniţă în cuib,/ ani mulţi, neîntors şi uitat”

Adrian Suciu, Sufletul, ca un șir de cartofi împlântați în pământ

„Amintirea picioarelor țepene în pantofi inutili / nu e de povestit. Cu atât mai mult cepul din șira / spinării prin care sufletul, ca un șir de cartofi / împlântați în pământ de o mână aspră se scurge (...) / De-ar putea vreunul să scrie poezia propriei înmormântări, / ea ar fi atât de vie, încât pământul ar scupa afară toate mamele / din lume și-am răstigni ceracăne pe umerii lor!”

Claudiu Komartin, cartofi putrezi (din caietele lui Eugen Gruber)

„nu avem timp anul ăsta zilele se-ndesesc / îngraşă afacerea coropişniţei (...) / nici nu mai ştiu când spun o minciună / arunc un cartof putred pe o grămadă de cartofi putrezi / dorm în cearşafuri mirosind a cartof putred / exist (...) / pe cine încerc să mint sunt un ins responsabil / molfăi cartofi putrezi / şi-mi scuip în sân când scriu propoziţii exacte”

Dan Ciupureanu, deasupra patului

„în cameră sunt saci cu pământ azi-noapte au țâșnit cu presiune din tavan un amestec de tencuială și țărână vino deasupra patului să dai la lopată mamă să-mi vezi fața ca un cartof proaspăt cules”

Ion Buzu, Ostatic

„În timp ce-mi înfund mâinile în pământ / să scormonesc după cartofi / şi picăturile de transpiraţie îmi cad de pe frunte / îmi amintesc o frază zen care spune ceva de genul: / iadul nu este o sentinţă, este un antrenament. (...) / Lotul de pământ pe care îl muncesc e înconjurat cu sârmă ghimpată. / E terenul meu de antrenament timp de zece ani. / Pentru orice închisoare, căsnicie, regim politic / sau orice altă muncă malignă – sunt pregătit”.

Chiar dacă „zona coincidențelor e suficient de vastă ca și cea a imitațiilor ori a preluărilor”[22], simpla rânduire a metamerismului poetic închegat în jurul celor câteva exemple din istoria literaturii române contemporane configurează o zonă de interes încă nedefrișată. Or, filtrul morfologic de mai sus − asupra căruia trebuie să cădem de acord în mare parte – ne apare de departe non-genetic din punctul de vedere al intertextualității clasice: „geneza fenomenului literar se află în zona accidentală a trecerii din zona limbii în cea a limbii, a literaturii în cea a literaturii, pe când domeniul tradițiilor e validat de coerența logică, fiind

[22] Анна Ахматова, Поэма без героя, Триптих (1940—1965)

BDD-A22037 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:36 UTC)

limitată de cercul literaturii naţionale”[23]. În ciuda faptului că „este imposibilă constituirea unei istorii genetice a literaturii”, cel puțin se rezolvă problema „tradiţiilor”, „influenţelor” doar în calitatea lor de pretext[24] în care vocea originară a poetului e cea care contează decisiv.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

a) în română și engleză

Deleuze, Gilles și Guattari, Félix, Capitalism și schizofrenie (II). Mii de platorui, București, Editura Art, 2013

Eliade, Mircea, Meșterul Manole (Studii de etnologie și mitologie. Antologie), Selecție de texte și note de Magda Ursache și Petru Ursache, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2007

Marcus, Solomon, Invenție și descoperire, București, Cartea Românească, 1989

Mureșanu Ionescu, Marina, Eminescu și intertextul romantic, Iași, Editura Junimea, 1990

Noica, Constantin, Despre culturile de tip geometric / Mathesis sau bucuriile simple, București, Editura Humanitas, 1992

Prud’homme, Johanne and Guilbert, Nelson , Text Derivation, http://www.signosemio.com/riffaterre/text-derivation.asp

Pillat, Ion, Spre un nou clasicism german: Stefan George și Hugo Fon Hofmannsthal / Portrete lirice, București, Editura pentru literatură universală, 1969

b) în limba rusă

Жолковский, А.К., Инварианты Пушкина, http://philologos.narod.ru/classics/zholk2.htm

Лотман, Ю.М.,Текст в тексте // Избранные статьи, т. 1. Таллин, 1992

Эккерман, Иоганн, Разговоры с Гете в последние годы его жизни, Москва, Художественная литература, 1981

Мандельштам, О., Разговор о Данте, http://rvb.ru/mandelstam/slovo_i_kultura/01text/01text/13.htm

Мандельштам, О., Слово и культура, http://rvb.ru/mandelstam/slovo_i_kultura/01text/01text/02.htm

Мандельштам, О., Утро акмеизма, http://web.stanford.edu/class/slavic272/materials/declarations/mandelstam_utro1913.pdf

Тартусско-московская семиотическая школа глазами ее участников // Ю.М. Лотман и тартусско-московская семиотическая школа, Москва, 1994

Тынянов, Ю.М., Тютчев и Гейне, Москва: Издательство Наука, 1977

Тынянов, Ю.М., Проблема литературной эволюции, Достоевский и Гоголь // Поэтика. История литературы. Кино, Москва: 1977

Яусс, Х.-Р., История литературы как провокация литературоведения // Новое литературное обозрение, 1994, № 12

Ямпольский, М.Б, Память Тиресия, Москва:1993

[23] Ю. Тынянов, Тютчев и Гейне, Москва: Издательство Наука, 1977, с. 33-35

[24] Ibidem, с. 37

BDD-A22037 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:36 UTC)

ACKNOWLEDGEMENT. The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development, as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652

BDD-A22037 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:36 UTC)